

М.В. Рудіна, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Рудіна М.В.

Професіоналізм молодого вчителя англійської мови як наукова проблема

У статті висвітлено проблему дослідження професіоналізму молодого вчителя англійської мови в сучасній педагогічній науці.

Ключові слова: професіоналізм, молодий учитель, періодизація професійного розвитку особистості.

Рудина М.В.

Профессионализм молодого учителя английского языка как научная проблема

В статье освещена проблема исследования профессионализма молодого учителя английского языка в современной педагогической науке.

Ключевые слова: профессионализм, молодой учитель, периодизация профессионального развития личности.

Динамічні процеси суспільно-економічного життя в цілому та зміни в системі загальної середньої освіти зокрема, виявили суперечливі тенденції в ставленні до професіоналізму фахівців. З одного боку, необхідною стає більш глибока професіоналізація діяльності спеціалістів будь-якого фаху, з іншого, – спостерігається міжгалузева інтеграція знань, підвищується значимість інтегрованих умінь для здійснення професійної діяльності. Ці загальні тенденції зумовлюють нові вимоги до працівника освіти, до молодого вчителя іноземної мови безпосередньо, оскільки саме на нього значною мірою покладено завдання підготовки випускників середніх загальноосвітніх навчальних закладів до інтеграції у світовий ринок і формування з цією метою комунікативної компетентності.

Насамперед це стосується молодого вчителя, професіоналізм якого має пройти певний період становлення. Аналіз сучасної освітянської практики та

врахування власного досвіду викладання англійської мови в середній школі дозволяє також стверджувати, що зросли вимоги замовників освіти – учнів та їхніх батьків – саме до вивчення іноземних мов, адже з комунікативною компетентністю пов'язується життєвий успіх та конкурентоспроможність на ринку праці XXI ст.

У ході аналізу теорії та практики проблеми дослідження було виявлено суперечності між: сучасними вимогами, які висуваються до молодого вчителя іноземної мови, зокрема, англійської, і недостатнім рівнем його професіоналізму; сучасною тенденцією зростання вимог до спеціалізації вчителів іноземної мови як фахівців та недостатньою дослідженістю теоретико-методологічних засад підвищення професіоналізму молодих учителів.

Дослідження вітчизняної та зарубіжної наукової педагогічної думки показують, що на різних етапах її розвитку предметом наукового пошуку визначалися педагогічна майстерність, педагогічні вміння як складові майстерності, педагогічна техніка, педагогічні здібності, педагогічна творчість. У сучасній науковій літературі та педагогічній пресі все частіше зустрічаються такі поняття, як професійна компетентність, професійний потенціал педагога, професіоналізм учителя та керівника навчального закладу, професійне зростання, професійний розвиток, професійне мислення вчителя, професійна спрямованість, професійна підготовка тощо. Значна кількість наукових досліджень присвячена висвітленню різних складових професійної діяльності майбутнього вчителя. Професійна діяльність молодого вчителя досліджується в основному опосередковано при висвітленні різноманітних аспектів методичної роботи в навчальному закладі, а професіоналізм молодого вчителя залишається малодослідженою проблемою.

Перш за все, розглянемо загальну категорію “професіоналізм” та визначимо його складові. Звернемося до сучасного словника української мови та проаналізуємо наведене в ньому визначення: “Професіоналізм – оволодіння основами та глибинами якої-небудь професії” [2, с. 995].

На нашу думку, вже саме це визначення вказує на діалектичність розвитку явища: 1) оволодіння основами; 2) оволодіння глибинами якої-небудь професії. Отже, процес набуття професіоналізму не є зафіксованим у часі, він змінюється протягом часу, тобто розвивається, підвищується, можливо, втрачається. Має пройти певний час у становленні професіоналізму фахівця будь-якої галузі діяльності: від основ до глибин. Ми виходимо з того, що основи педагогічної професії молодий учитель опановує під час навчання у ВНЗ, підвищує професіоналізм та набуває майстерності в перші роки професійної діяльності, до пізнання глибин іде протягом усього професійного життя.

Професіоналізм різних категорій педагогічних працівників досліджується на межі ХХ-ХХІ століть вітчизняними вченими досить ґрунтовно. Проаналізуємо роботи тих науковців, висновки яких важливі для визначення особливостей професіоналізму сучасного молодого вчителя. Як наукова категорія педагогіки термін “професіоналізм” вживається з 70-80-их рр. ХХ ст. Спочатку цим терміном позначалися професійно значущі вміння, тобто вміння, якими володіє педагог і які його відрізняють від представників інших професій (В. Кузьмін, Н. Кузьміна) [8]. У сучасній педагогічній літературі цим терміном позначається, по-перше, високий рівень готовності до педагогічної діяльності, по-друге, здатність педагога на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність, виявляючи свій особистісний інтелектуальний і творчий потенціал (І. Багаєва, І. Васильєв, А. Деркач, І. Зязюн, В. Кузьміна, Ю. Кулюткін, А. Маркова, В. Сластьонін, О. Тонконога).

Представники російської наукової акмеологічної школи – Деркач А., Зазикін В., Сластьонін В., Подимова Л. – на основі методологічного принципу єдності особистості й діяльності розглядають професіоналізм як систему, яка складається з професіоналізму особистості та професіоналізму діяльності [4;5; 9]. На їхню думку, професіоналізм особистості – це якісна характеристика суб’єкта праці, яка позначає високий рівень професійно важливих або особистісно-ділових якостей, креативності, а також наявність ціннісних орієнтацій, спрямованих на прогресивний розвиток. Вони доводять, що

професіоналізм діяльності – це також і якісна характеристика суб'єкта праці, яка позначає високу професійну кваліфікацію та компетентність, наявність різноманітних навичок і вмінь, володіння сучасними алгоритмами та способами вирішення професійних завдань, що дозволяє здійснювати діяльність з високою та стабільною продуктивністю [9].

Як бачимо, професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності в сукупності віддзеркалюють дві сторони одного явища. Вони характеризують якості, що знаходяться в діалектичній єдності. Проте, вважають учені, професіоналізм діяльності домінує у своєму розвитку й стимулює розвиток професіоналізму особистості. Отже, акмеологи тлумачать професіоналізм як інтегровану якість, яка складається з діяльнісного та особистісного аспектів.

Значним внеском у дослідження проблем професіоналізму в педагогічній діяльності є роботи І. Багаєвої, в яких учена визначає поняття “професіоналізм” та виділяє його складові [1]. Продовжуючи розвивати ідеї Н. Кузьміної, І. Багаєва розглядає професіоналізм як цілісне, системно й структурно змістовне явище. Професіоналізм, на її думку, інтегральна якість, властивість особистості, і як будь-яка інша якість, формується в діяльності, є результатом цієї діяльності. Професіоналізм – результат довготривалої творчої діяльності й тому, як результат, передбачає найвищий рівень продуктивності праці. І. Багаєва вважає, що професіоналізм педагогічної діяльності характеризується особистісною та діяльнісною сутністю. До особистісної сутності входять знання, необхідні для виконання професійної діяльності педагога, специфічне ставлення до об'єкта, процесу, умов педагогічної діяльності. До діяльнісної – входить складний комплекс умінь, таких як: гностичні, комунікативні, вміння перебудовувати свою діяльність і діяльність учнів, використовувати навчально-виховну інформацію з метою високого рівня продуктивності праці.

У структурі професіоналізму І. Багаєва виділяє три компоненти: професіоналізм знань – як основа, базис формування професіоналізму в цілому; професіоналізм спілкування – як готовність і вміння використовувати систему знань на практиці; професіоналізм самовдосконалення, який забезпечує

динамічність, розвиток цілісної системи, професіоналізм діяльності педагога за допомогою розв'язання виявлених проблем та набуття нових знань і умінь.

В українській педагогічній науці термін “професіоналізм” ще не утвердився остаточно і продовжує науково розвиватися та уточнюватися. Визначення професіоналізму вчені І. Зязюн і Г. Сагач подають таким чином: “Професіоналізм особистості – достатній для творчого вирішення задач професійної діяльності рівень розвитку професійної культури і самосвідомості” [6, с. 40]. І. Зязюн, уточнюючи сутність професіоналізму педагога, визначає його як поєднання професійної культури та професійної самосвідомості, що дозволяє педагогу на високому рівні здійснювати професійну діяльність [7]. Сучасна професійна діяльність учителя, на його думку, характеризується різноманітністю контекстів використання знань, комплексним характером педагогічних ситуацій, які вимагають системності та інтеграції знань і педагогічних умінь. З методологічної точки зору, вважає дослідник, професійна свідомість – “це передусім діяльнісно організована свідомість, важливою характеристикою якої є не просто наявність реальної рефлексії, а її подвійна, різновекторна спрямованість” (там саме, с. 5). Отже, становлення й розвиток професійної свідомості мають розглядатися в єдності трьох основоположних складових буття людини, що є цілісною моделлю будь-якого професіоналізму: діяльність, свідомість, спільнота. Так, професійна діяльність – завжди свідома і спільна (здійснюється в соціальному співтоваристві); професійна свідомість – діяльнісна і інтерсуб'єктивна (існує і виникає в суспільстві); професійна спільнота зумовлена включенням суб'єкта в спільну колективно-розподільчу діяльність, що ґрунтується на свідомому позиційному самовираженні кожного. Учений зазначає, що відбулося розмежування категорій “педагогічна діяльність” та “освітній процес”, адже педагог водночас є суб'єктом і педагогічної діяльності, і освітнього процесу (проектувальник, конструктор, організатор і безпосередній учасник зустрічі поколінь; носій певної особистісної, буттєвої позиції, яка передбачає вільне і свідоме самовизначення в педагогічній практиці, відповідальність за результати учіння й виховання).

Учена Н. Гузій, досліджуючи історико-методологічні та теоретичні аспекти педагогічного професіоналізму, визначає професіоналізм педагогічної діяльності як процес реалізації продуктивної практичної і психічної (зовнішньої і внутрішньої) активності вчителя-вихователя-викладача, що характеризується рефлексивністю управління педагогічними процесами, поліфункціональністю педагогічної діяльності, цілісністю та повнотою її психологічної структури як єдності мотиваційно-орієнтаційного (культура педагогічного цілепокладання), змістово-ставленнєвого (культура суб'єкт-об'єктної педагогічної взаємодії), технолого-виконавчого (культура здійснення) та результативно-коригуючого (культура оцінювання) компонентів [3, с. 222]. Дослідниця подає характеристику професіоналізму вчителя-вихователя-викладача як соціально-педагогічного явища та психолого-педагогічного феномена. Тобто, професіоналізм розглядається нею з одного боку як соціально обумовлена система загальнопрофесійних і спеціально-предметних вимог, що відбивають норми та цінності культури професійно-педагогічного середовища, а з іншого – як індивідуальна проекція еталонів і норм педагогічної культури суспільства, що є складним динамічним багатоступеневим інтегрованим утворенням. Н. Гузій пропонує модель педагогічного професіоналізму – авторську концептуальну схему опису високої якості професійної праці вчителя-вихователя-викладача в єдності діяльнісних і особистісних сутнісних сторін, що представлена системою інтегративних характеристик мотиваційного, когнітивного, афективного, конативного компонентів та їх системоутворюючих чинників [там саме, с. 160].

К. Чернецькі подає періодизацію професійного розвитку особистості [10]. Ми звертаємо увагу на ті етапи, позначення яких важливе для дослідження молодих учителів. Зокрема: молодий вік (19-25 років); вік стабілізації життєвого плану (26-30 років); прогресивна експансія до життєвої вершини (31-55 років). Також дослідником наводиться нова концепція поділу всього професійного життя: від початку освоєння професії до постпрофесійного життя людини з опорою лише на професійний критерій. Ми звертаємо увагу на III та

IV періоди, які відповідно мають назви: період навчання професії (від 16 до 25 років), під час якого відбуваються такі особистісні зрушення – навчально-професійне пристосування (адаптація); навчально-професійна ідентифікація; навчально-професійна стабілізація; сприймання змісту професійного навчання; структуризація змісту професійного навчання; набуття навчально-професійної кваліфікації та компетентності; формування планів подальшого соціально-професійного розвитку. У наступному періоді, який названо періодом кваліфікованої професійної праці дорослих (від 18 до 70 років), відбувається: дозрівання рішення розпочати професійну працю; прийняття рішення розпочати професійну працю; соціально-професійна адаптація; соціально-професійна ідентифікація; соціально-професійна стабілізація; соціально-професійне підвищення кваліфікації; соціально-професійне удосконалення; соціально-професійна перекваліфікація; максимальне соціально-професійне досягнення... [там саме, с. 25-26].

Отже, професія педагога та педагогічна діяльність будуть розвивати молодого вчителя і як особистість, і як професіонала.

Поєднання професійно значущих якостей особистості з високим рівнем професійних умінь у діяльності дозволяють педагогу не тільки рухатися вперед самому, а й подолати протиріччя сучасного стану загальної середньої освіти, знаходити рушії її подальшого розвитку. На нашу думку, професіоналізм – узагальнююче та інтегруюче поняття, яке актуалізується в науці у зв'язку з демократичними змінами в суспільстві, становленням ринкової економіки, підвищенням вимог до професійної діяльності фахівців у різних галузях.

Таким чином, поняття “професіоналізм”, виявляючи наступність з іншими поняттями, які характеризують рівень здійснення професійної педагогічної діяльності, набирає в сучасній системі освіти домінуючого характеру й потребує обґрунтування як наукова проблема. Подальшого вивчення потребують і педагогічні умови підвищення професіоналізму молодого вчителя англійської мови.

Література

1. **Багаева И. Д.** Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущего учителя : дис. ... д-ра пед. наук : / Багаева И. Д. – Усть-Каменогорск, 1991. – 338 с.
2. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. **Гузій Н.** Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія / Н. Гузій. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
4. **Деркач А.** Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека : методолого-приклад. основы акмеол. исслед. / А. А. Деркач – М. : [Б. и.], 2000. – 391 с.
5. **Зазыкин В.** Менеджер: психологические секреты профессии / В. Зазыкин, А. Чернышов. – М. : ЦИТЦ, 1992. – 165 с.
6. **Зязюн І. А.** Краса педагогічної дії : навч. посіб. / / І. Зязюн, Г. Сагач ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К. : Українсько-фінський ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
7. **Зязюн І. А.** Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – К. ; Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с.
8. **Кузьмина Н.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Кузьмина Н. – М. : Высш. шк., 1990. – 177 с.
9. **Сластенин В.** Педагогика: инновационная деятельность / В. Сластенин, Л. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
10. **Чарнецкі К.** Психологія професійного розвитку особистості : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07 “Теорія і методика виховання” / К. Чарнецкі. – К, 1999. – 48 с.

Rudina M.V.

Professionalism of a young English teacher as a scientific problem

The article covers the problem of researching the professionalism of the young English teacher in a modern pedagogical science.

Key words: professionalism, young teacher, the period of the professional individual's development.

Відомості про автора

Рудіна Марина Володимирівна – викладач кафедри іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики підвищення професіоналізму молодого вчителя іноземної мови.